

Online ISSN 2335-2388

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2014 Nr. 26 (31)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 26 (31)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantyka, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002) Arianta (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Balcan Rusistics (2004)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011) Linguistic Bibliography Online (2012) Ulrichs (2013)	The database of the humanities and social sciences in Lithuania Brill Leiden, Netherlands Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“

Respectus Philologicus

Vilniaus universitetas

Vilnius University

Kauno humanitarinis fakultetas

Kaunas Faculty of Humanities

Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail Respectus.Philologicus@khf.vu.lt

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage www.rephi.khf.vu.lt

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)

Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)

Giedrė Drėgvaitė (anglų kalba / język angielski / English language)

Eleonora Lassan, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Beata Piasecka, Živilė Nemickienė

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2014

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2014

REDAKTORIŲ KOLEGIJA — KOLEGIUM REDAKCYJNE

- Eleonora Lissan** VU KHF profesorė, habil. dr. (04H), Lietuva, *vyriausioji redaktorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny
 w Kownie, dr hab. (04H), Litwa, *redaktor naczelny*
- Kazimierz Luciński** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr.
 (04H), Lenkija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotojas*
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab.
 (04H), Polska, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Irina Oukhvanova-Shmygova** Baltarusijos valstybinio universiteto profesorė, dr. (04H), Balta-
 rusija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotoja*
 Profesor Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, dr (04H),
 Białoruś, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Gabija Bankauskaitė-
 Sereikienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva, *atsakingoji sekretorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny
 w Kownie, dr (04H), Litwa, *sekretarz kolegium*
- Daiva Aliūkaitė** VU KHF docentė, dr. (04H), Lietuva
 Docent Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w
 Kownie, dr (04H), Litwa
- Danutė Balšaitytė** VU Užsienio kalbų instituto profesorė, dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Instytut Języków Obcych,
 dr (04H), Litwa
- Wiesław Caban** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr.
 (05H), Lenkija
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab.
 (05H), Polska
- Renato Corsetti** Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr. (04H),
 Italija
 Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab. (04H),
 Włochy
- Anatolij Chudinov** Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr. (04H),
 Rusija
 Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego,
 dr (04H), Rosja
- Hans-Jürgen Diller** Bochumo Ruhro universiteto profesorius, habil. dr. (04H),
 Vokietija
 Profesor Uniwersytetu Ruhry w Bochum, dr hab. (04H),
 Niemcy
- Alozas Gudavičius** Šiaulių universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu w Šiauliai, dr hab. (04H), Litwa
- Laima Kalėdienė** Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja,

- profesorė, dr. (04H), Lietuva
Starszy pracownik naukowy, profesor w Instytucie Języka Litewskiego, dr (04H), Litwa
- Juris Kastinš** Latvijos universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr hab. (04H), Łotwa
- Asta Kazlauskienė** Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr (04H), Litwa
- Jurij Kleiner** Sankt Peterburgo universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Rusija
Profesor Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, dr hab. (04H), Rosja
- Aleksandras Krasnovas** VU KHF profesorius, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jadvyga Krūminienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jurgita Mikėlionienė** Kauno technologijos universiteto docentė, dr. (04H), Lietuva
Docent Uniwersytetu Technologicznego w Kownie, dr (04H), Litwa
- Gerald E. Mikkelson** Kanzaso universiteto profesorius, dr. (04H), JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr (04H), USA
- Olegas Poliakovas** VU KHF profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa
- Marek Ruszkowski** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska
- Yuri Stulov** Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr. (04H), Europos „Amerikos studijų asociacijos“ Baltarusijos filialo prezidentas, Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr (04H), prezes białoruskiej filii Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Amerykanistycznych, Białoruś
- Leona Toker** Jeruzalės hebrajų universiteto profesorė, habil. dr. (04H), Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab. (04H), Izrael

EDITORIAL BOARD

Eleonora Lissan	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>editor-in-chief</i>
Kazimierz Luciński	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, <i>deputy editor-in-chief</i>
Irina Oukhvanova-Shmygova	Professor (04H), Belarusian State University, Belarus, <i>deputy editor-in-chief</i>
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>managing secretary</i>
Daiva Aliūkaitė	Associate Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Danutė Balšaitytė	Professor (04H), Vilnius University (Institute of Foreign Languages), Lithuania
Wiesław Caban	Professor (05H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Renato Corsetti	Professor (04H), Sapienza University of Rome, Italy
Anatolij Chudinov	Professor (04H), Ural State Pedagogical University, Russia
Hans-Jürgen Diller	Professor (04H), Ruhr University Bochum, Germany
Aloyzas Gudavičius	Professor (04H), Šiauliai University, Lithuania
Laima Kalėdienė	Professor (04H), Senior Researcher, Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
Juris Kastinš	Professor (04H), University of Latvia, Latvia
Asta Kazlauskienė	Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania
Jurij Kleiner	Professor (04H), St. Petersburg State University, Russia
Aleksandras Krasnovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jadvyga Krūminienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jurgita Mikelionienė	Associate Professor (04H), Kaunas University of Technology, Lithuania
Gerald E. Mikkelsen	Professor (04H), The University of Kansas, USA

Olegas Poliakovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Marek Ruskowski	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Yuri Stulov	Professor (04H), Minsk State Linguistic University, President of European Association for American Studies in Belarus, Belarus
Leona Toker	Professor (04H), The Hebrew University of Jerusalem, Israel

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. DISKURSO IR NARATYVO TYRIMAI / BADANIA NAD DYSKURSEM I NARRACJĄ

Olga Senkāne (Latvija / Łotwa). Implied Author in Philosophical Novels.....	13
Ewa Piotrowska-Oberda (Lenkija / Polska). The Quest for Knowledge in the <i>King James Bible</i>	27
Jurgita Astrauskienė, Jadvyga Krūminienė (Lietuva / Litwa). John Webster's Drama <i>The Duchess Of Malfi</i> : The Contexts and Contests of Wit	44
Елена Бразговская (Rusija / Rosja). Человек в «точках интенсивности»: сад как пространство самоидентификации	57
Анна Дащенко (Ukraina / Ukraina). «Послесловие к запискам о надписях на бронзе и камнях» Ли Цинчжао	68
Anna Wzorek (Lenkija / Polska). Wojciech Żukrowski (jakiego nie pamiętamy) – dla małoletniego odbiorcy	87
Kristina Bačiulienė (Lietuva / Litwa). Meilės kalba Marcelijaus Martinaičio knygoje <i>Atmintys</i>	98
Ewa Anna Piasta (Lenkija / Polska). Funkcja milczenia w powieści <i>Chusta Weroniki</i> Gertrudy von le Fort.....	110
Agnieszka Łobodziec (Lenkija / Polska). Violent Black Man and the Myth of Black Macho in Eugene O'Neill's <i>The Dreamy Kid</i>	123
Svetozar Poštić (Lietuva / Litwa). To Act or not to Act: How Coleridge Changed the Way We See <i>Hamlet</i>	133

II. KALBA. VISUOMENĖ. KULTŪRA / JĘZYK. SPOŁECZEŃSTWO. KULTURA

Tatyana Skrebtsova (Rusija / Rosja). The Concepts “Centre” and “Periphery” in the History of Linguistics: From Field Theory to Modern Cognitivism	144
Лара Синельникова (Ukraina / Ukraina). Дискурсивное пространство лингвокультурного типажа «профессор».....	152
Dorota Połowniak-Wawrzonek (Lenkija / Polska). Metafora w ujęciu kognitywnym.....	166
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Eglė Keturakienė (Lietuva / Litwa). Amžinas dabartiškumas <i>Naujosios Romuvos</i> (1931–1940) reklamos	177
Skirmantė Biržietienė, Eglė Gabrėnaitė (Lietuva / Litwa). Eristinis argumentavimas reklamoje	190
Elżbieta Michow (Lenkija / Polska). Polskie i bułgarskie frazeologizmy somatyczne motywowane przez nazwy części ciała służących do myślenia	203
Małgorzata Krzysztofik (Lenkija / Polska). Aksjologia czasu antropologicznego w XVII-wiecznych kalendarzach gdańskich Stefana Furmana.....	217

Greta Kaušikaitė, Tatyana Solomonik-Pankrašova (Lietuva / Litwa). Vernacular Translation as Enarratio Poetarum: Cædmon's "Hymn of Creation"	230
Ирина Роляк (Lenkija / Polska). Об особенностях терминологической группы слов со значением 'цена – стоимость' / 'cena – wartość' и проблеме их эквивалентности в переводе	239
Marek Przeniosło, Małgorzata Przeniosło (Lenkija / Polska). Wilno i Wileńszczyzna w okresie ewakuacji wojsk i władz rosyjskich w 1915 r.	248
Iłona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lietuva / Litwa). Veliuonos apylinkių pravardžių struktūros ypatumai: antrinės pravardės	262
 III. SKAUDŪS KLAUSIMAI / DRAŽLIWE KWESTIE	
Алла Дюмидова, Виктория Макарова (Lietuva / Litwa). Движение «естественное родительство» – как (как бы) противостояние обществу потребления	270
 IV. MŪSŲ VERTIMAI / NASZE PRZEKŁADY	
John R. Taylor (Naujoji Zelandija / Nowa Zelandia). Kalba mąstyme. II dalis. Vertė / Tłum. Żivilė Nemickienė	283
 V. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA / KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO	
Knygų recenzijos / Recenzje książek	
Йенс Херльт (Šveicarija / Szwajcaria). КОВТУН, Н. В. (ред.), 2014. <i>Кризис литературоцентризма. Утрата идентичности vs. новые возможности</i> . Москва: Флинта	295
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (Lietuva / Litwa). MAČIULIS-MAIRONIS, Jonas, 2014. <i>Pavasario balsai. 1920 metų leidimo maketo fotografinė kopija</i> . Rengėja ir įvadinio teksto autorė Virginija Babonaitė. Kaunas: Naujasis lankas	298
Michał Mazurkiewicz (Lenkija / Polska). BISKUPSKI, Mieczysław B. B., 2011. <i>Nieznana wojna Hollywood przeciwko Polsce 1939–1945</i> . Warszawa: Fijorr Publishing	302
Ewa Kula, Tomasz Maliszewski (Lenkija / Polska). LOBANOV, N. A., MAŹEIKIENĖ, N., SKVORTSOV, V. N. (Eds), 2013. <i>Continuous education as a prerequisite of the development of professional competences. Monography</i> , Saint-Petersburg	304
Anonsai / Zapowiedzi	308
 VI. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAM / ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI	
310	
 VII. MŪSŲ AUTORIAI / NASI AUTORZY	
323	

CONTENTS

I. RESEARCH OF DISCOURSE AND NARRATIVE

Olga Senkāne (Latvia). Implied Author in Philosophical Novels	13
Ewa Piotrowska-Oberda (Poland). The Quest for Knowledge in the <i>King James Bible</i>	27
Jurgita Astrauskienė, Jadvyga Krūminienė (Lithuania). John Webster's Drama <i>The Duchess of Malfi</i> : The Contexts and Contests of Wit	44
Elena Brazgovskaya (Russia). Man in the "Points of Intensity": Garden as a Space of Self-Identification.	57
Ganna Dashchenko (Ukraine). "Postface to a Catalogue on Bronze and Stone Inscriptions" by Li Qingzhao	68
Anna Wzorek (Poland). Wojciech Żukrowski (who We do not Remember) – for the Young Reader	87
Kristina Bačiulienė (Lithuania). Language of Love in Marcelijus Martinaitis <i>Atmintys</i>	98
Ewa Anna Piasta (Poland). The Function of Silence in Gertrud von le Fort's Novel <i>The Veil of Veronica</i>	110
Agnieszka Łobodziec (Poland). Violent Black Man and the Myth of Black Macho in Eugene O'Neill's <i>The Dreamy Kid</i>	123
Svetozar Poštić (Lithuania). To Act or not to Act: How Coleridge Changed the Way We See <i>Hamlet</i>	133

II. LANGUAGE. SOCIETY. CULTURE

Tatyana Skrebtsova (Russia). The Concepts "Centre" and "Periphery" in the History of Linguistics: From Field Theory to Modern Cognitivism	144
Lara Sinelnikova (Ukraine). Discourse Space of the Linguocultural Character Type "Professor"	152
Dorota Połowniak-Wawrzonek (Poland). Metaphor in Cognitive Approach	166
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Eglė Keturakienė (Lithuania). Eternal Contemporaneity in Advertisements of <i>Naujoji Romuva</i> (1931–1940).....	177
Skirmantė Biržietienė, Eglė Gabrėnaitė (Lithuania). Eristic Argumentation in Advertising....	190
Elżbieta Michow (Poland). Polish and Bulgarian Somatic Phrases Justified with the Names of the Parts of the Body Designed for Thinking	203
Malgorzata Krzysztofik (Poland). Axiology of Anthropological Time in Stefan Furman's Calendars of the 17 th Century Gdansk.	217
Greta Kaušikaitė, Tatyana Solomonik-Pankrašova (Lithuania). Vernacular Translation as Enarratio Poetarum: Cædmon's "Hymn of Creation"	230

Irina Rolak (Poland). On the Peculiarities of Terminological Word Group with Meaning “Value-Based Pricing” and the Problem of Their Equivalence in Translation.....	239
Marek Przeniosło, Małgorzata Przeniosło (Poland). Vilnius and the Vilnius Region in the Period of Evacuation of Russian Army and Authorities in 1915.....	248
Ilona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lithuania). The Peculiarities of Nickname Structure in the Vicinity of Veliuona: Secondary Nicknames	262
 III. SENSITIVE ISSUES	
Ala Diomidova, Viktorija Makarova (Lithuania). Movement of “Natural Parenting” as (as if) a Confrontation with a Consumer Society	270
 IV. OUR TRANSLATIONS	
John R. Taylor (New Zealand). Kalba mūsų mintyse. II dalis / Language in the Mind. Part II. Translated by Živilė Nemickienė.....	283
 V. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE	
Book reviews	
Йенс Херльт (Switzerland). КОБТУН, Н. В. (ed.), 2014. <i>Кризис литературоцентризма. Утрата идентичности vs. новые возможности</i> . Москва: Флинта	295
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (Lithuania). MAČIULIS-MAIRONIS, Jonas, 2014. <i>Pavasario balsai. 1920 metų leidimo maketo fotografinė kopija</i> . Ed. Virginija Babonaitė. Kaunas: Naujasis lankas	298
Michał Mazurkiewicz (Poland). BISKUPSKI, Mieczysław B. B., 2011. <i>Nieznana wojna Hollywood przeciwko Polsce 1939–1945</i> . Warszawa: Fijorr Publishing	302
Ewa Kula, Tomasz Maliszewski (Poland). LOBANOV, N. A., MAŽEIKIENĖ, N., SKVORTSOV, V. N. (Eds), 2013. <i>Continuous education as a prerequisite of the development of professional competences. Monography</i> , Saint-Petersburg.....	304
 Announcements	308
 VI. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION	310
 VII. OUR AUTHORS	323

Dorota Połowniak-Wawrzonek

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Filologii Polskiej

ul. Świętokrzyska 15, 25–406 Kielce, Polska

Tel. +48 603 304 186

E-mail: d.polowniak@interia.pl

Zainteresowania naukowe: semantyka, frazeologia

METAFORA W UJĘCIU KOGNITYWNYM

W artykule zostały przedstawione zagadnienia istotne dla kognitywnej teorii metafory stworzonej przez G. Lakoffa i M. Johnsona. Badacze wskazują, że metafory są powszechne. Są zakorzenione w doświadczeniu, istotne w procesie postrzegania świata, myślenia, działania, co ujawnia się w języku. Metafora językowa jest odzwierciedleniem metafory pojęciowej. Lakoff i Johnson podkreślają, że metafora językowa występuje w tekstach różnego typu, od języka potocznego po języki specjalistyczne. Metafora spełnia dwie ważne funkcje: wyjaśniającą oraz ułatwiającą zrozumienie. Dzięki niej możliwe jest częściowe zrozumienie pewnego rodzaju doświadczeń w terminach innego typu bytów, doświadczeń. Pewne kwestie, np. pojęcie miłości, kwestie metafizyczne, stają się możliwe do zrozumienia tylko dzięki metaforze. Prawdziwa jest więc teza traktująca o niezbędności metafory. W procesie metaforyzacji zachodzi projekcja domeny źródłowej na domenę docelową. Istotna jest tu teza o inwariancji. Odzworowanie metaforyczne jest cząstkowe. U podstaw metafory leży podobieństwo strukturalne między domenami lub ich korelacje w naszym doświadczeniu. Metafory pojęciowe mogą tworzyć złożone związki strukturalne. Ważna jest tu teza o jednokierunkowości metaforycznych odzworowań. W przypadku metafory istotna jest także teza o jej kreatywnym potencjale. Bogactwa semantycznego metafory pojęciowej nie można oddać w pełni w dosłownej parafrazie. Wśród metafor pojęciowych wyróżniają się metafory strukturalne, orientacyjne oraz ontologiczne.

SŁOWA KLUCZOWE: kognitywizm, metafora.

W niniejszym artykule zostaną przedstawione kwestie istotne dla kognitywnej teorii metafory stworzonej przez G. Lakoffa i M. Johnsona. Podstawy tej koncepcji odnajdujemy w książce Lakoffa, Johnsona (1980, wyd. pol. 1988) oraz w kolejnych pracach Johnsona (1980, 1987, 1992) i Lakoffa (1987, wyd. pol. 2011, 1990, 1993). W niniejszym artykule odwoływać się będę również do tekstów innych językoznawców, m.in. J. R. Taylora (2001), Z. Kövecsesa (2011), O. Jäkela (2003), R. Przybylskiej (2002, 2004), A. Libury (2000). Tylko w uzasadnionych wypadkach przywoływać będę tezy przedstawiciela innego nurtu językoznawstwa kognitywnego, tj. R. W. Langackera (1993, 1995).

O. Jäkel, przedstawiając kognitywną teorię metafory Lakoffa, Johnsona, wyodrębnił kilka tez, które się w niej wyraźnie ujawniają. Są to tezy: o wszechobecności, domenach, modelach, diachronii, jednokierunkowości, inwariancji, niezbędności, kreatywności, ogniskowaniu (Jäkel 2003: 42–45). A. Kominek, opisując wskazaną koncepcję metafory, uznał, że większość tych tez w niej się wyróżnia (Kominek 2009: 30–35). Badacz nie uwzględnił jednak tezy o diachronii, co wydaje się słuszne, gdyż Lakoff, Johnson jedynie na marginesie wspominali o perspektywie historycznej w badaniach nad metaforą. Tezę tę należy raczej potraktować jako rozszerzenie, a może nawet modyfikację pierwotnego podejścia Lakoffa, Johnsona. Ten aspekt uwzględniony został w pracach kilku innych

badaczy, które mieszczą się w ramach językoznawstwa kognitywnego. W charakterystyce istoty teorii metafory autorstwa Lakoffa, Johnsona, przedstawianej w niniejszym artykule, większość wskazanych powyżej tez będzie się wyraźnie wyodrębniać (oprócz wspomnianej już tezy o diachronii). Mówiąc o ogniskowaniu, koncentrować się będą przede wszystkim na „częstkowości odwzorowania metaforycznego” (Kominiek 2009: 30, 34–35, 45 i in.). W niniejszym artykule uwzględnę także kilka innych kwestii, m. in. problem klasyfikacji metafor.

Twórcy pracy „Metafory w naszym życiu” pisali, że „[...] zdolność pojmowania doświadczeń za pośrednictwem metafory jest kolejnym zmysłem, jak wzrok, dotyk czy słuch, a metafora dostarcza jedyne go sposobu postrzegania i doświadczenia znacznej części świata rzeczywistego” (Lakoff, Johnson 1988: 266). Metafory są zakorzenione w doświadczeniu (Taylor 2001: 197). „Nadają strukturę naszemu codziennemu systemowi pojęć” (Lakoff, Johnson 1988: 239). E.F. Kittay podkreślał, że „[...] metafory mają podstawowe znaczenie dla naszego rozumienia i działania w świecie” (Kittay 1987: 22). M. Johnson zwracał uwagę, że „projekcja metaforyczna jest podstawowym środkiem, za pomocą którego przenosimy strukturę, tworzymy nowe powiązania oraz przekształcamy nasze doświadczenie” (Johnson 1987: 169).

Metafora występuje na wielu płaszczyznach. Z. Kövecses tłumaczył, że „jest zjawiskiem: językowym, pojęciowym, społeczno-kulturowym, neuralnym, cielesnym i istnieje na każdym z tych poziomów jednocześnie” (Kövecses 2011: 191–192). Poza tym metafory są tak powszechne, że niejednokrotnie nawet ich nie dostrzegamy (Lakoff, Turner 1989: 1).

Metafora językowa jest odzwierciedleniem metafory pojęciowej. Przykładem niech będzie metafora pojęciowa POLITYKA TO WALKA (ZBROJNA), która ujawnia się na przykład w związkach wyrazowych: *walka polityczna*, *utarczka polityczna*, *walka wyborcza*, *walka parlamentarna*, *bój parlamentarny*, *walka (a. ktoś walczy) o władzę*, *kampania polityczna*, *kampania propagandowa*, *kampania prezydencka*, *kampania wyborcza*, *przeciwnik polityczny*, *obóz polityczny*, *sztab wyborczy*, *strategia polityczna*, *walka o stolki*, *wojna na górze*, *zimna wojna* (Połowniak-Wawrzonek 2008: 82–87). Inną egzemplifikacją może być metafora pojęciowa PEWNE PROCESY PSYCHICZNE TO WALKA (ZBROJNA), która odzwierciedla się na przykład w połączeniach słownych: *walka wewnętrzna*¹, *walka duchowa*, *walka dobra ze złem*, *ktoś walczy ze sobą a. walka ze sobą*, *ktoś walczy z sumieniem*, *ktoś bije się z myślami*, *wojna nerwów* (Połowniak-Wawrzonek 2008: 112–115). Przytoczmy kilka wypowiedzi językoznawców kognitywnych traktujące o tym, że metafora pojęciowa ujawnia się w metaforze językowej. G. Lakoff, M. Johnson pisali: „[...] procesy myślenia są w głównej mierze metaforyczne. [...] System pojęć podlega kształtowaniu i określa się w sposób metaforyczny. Istnienie metafor jako wyrażen językowych jest możliwe tylko właśnie dlatego, że metafory tkwią w systemie pojęć człowieka” (Lakoff, Johnson 1988: 28). Lakoff podkreślał: „Metafora jest z natury swej zjawiskiem pojęciowym, nie językowym. Metaforyczne użycie języka to zewnętrzny przejaw metafory pojęciowej” (Lakoff 1993: 224). A. Libura kwestię tę ujmuje w następujący sposób: termin metafora odnosi się do „metaforycznego odwzorowania między

¹ Wyrażenie *walka wewnętrzna* odnoszone jest nie tylko do sfery psychicznej, duchowej człowieka. Połączenie to ma również znaczenie ‘walka między obywatelami tego samego państwa’ (Skorupka 1989: 529).

całymi dziedzinami pojęciowymi, a nie do wyrażenia metaforycznych, które są tylko wtórnym przejawem tych odwzorowań” (Libura 2000: 46). Badaczka trafnie zauważa: „[...] z jednej strony językowe wyrażenia metaforyczne manifestują obecność metafor pojęciowych, a z drugiej możemy je wykorzystywać, by docierać do metafor w myśli, zakładając istnienie hipotetycznego związku między dwiema domenami” (Libura 2000: 185). Z. Kövecses dodaje: „Ilość konwencjonalnych wyrażenia językowych służących zakodowaniu danej metafory pojęciowej może być jednym z mierników produktywności tej metafory. Ponadto, słowa oraz ustalone zwroty językowe mogą uszczegółowić (elaborate) metaforę pojęciową” (Kövecses 1988: 109). O produktywności metafory pojęciowej SPÓR (DISKUSJA, POLEMIKA) TO WALKA (ZBROJNA) mogą świadczyć chociażby połączenia słowne: *ktoś walczy z kimś na słowa, ktoś bije się z kimś na słowa a. na języki, walka na słowa, walka słowna, walka na argumenty, walka na języki, wojna na słowa, pojedynek na słowa, pojedynek słowny, potyczka słowna, utarczka słowna, słowne starcie, ostre słowa, cięty język, słowa ranią, celny argument a. uwaga, ktoś zbija zdanie, twierdzenie, argumenty, tezy itp. kogoś, niezbity argument, argument nie do odparcia, ktoś odpiera zarzuty, argumenty kogoś, ktoś wytrącił komuś argument(-y) (z ręki), ktoś wziął kogoś w krzyżowy ogień (pytań), ktoś wytacza ciężkie armaty a. działa, ktoś strzela z (najcięższej) armaty* (dwa ostatnie zwroty o znaczeniu ‘ktoś przekonując kogoś używa bardzo ważkiego argumentu a. ktoś występuje przeciw komuś a. czemuś z poważnymi zarzutami’) itp. (Połowniak-Wawrzonek 2008: 69–77). Natomiast miernikiem produktywności metafory DZIAŁANIA EKONOMICZNE TO WALKA (ZBROJNA) mogą być na przykład związki wyrazowe: *wojna ekonomiczna, wojna gospodarcza, wojna handlowa, wojna celna, wojna cenowa, walka ekonomiczna, walka gospodarcza, walka konkurencyjna, walka o rynki zbytu, walka o jakiś rynek, kampania siewna, kampania przetwórcza, kampania cukrownicza (a. buraczana), kampania marketingowa, kampania promocyjna, kampania reklamowa, strategia gospodarcza, strategia produkcyjna, strategia technologiczna, strategia marketingowa* itp. (Połowniak-Wawrzonek 2008: 99–103).

Należy również pamiętać, że metafora językowa jest właściwa nie tylko dla języka poetyckiego, retoryki. Występuje w tekstach różnego typu, od języka potocznego po języki specjalistyczne. O „przeñośniach mowy potocznej” pisał już A. Krasnowolski (1905–1906). Specyfikę wybranych metafor potocznych przedstawiał także m.in. R. Tokarski (1990). R.R. Hoffman podkreśla, że metafora odgrywa istotną rolę w dociekaniach naukowych (Hoffman 1980, 1985). G. Lakoff i R. Nunez zwracają uwagę, że wiele podstawowych pojęć z zakresu matematyki ma charakter metaforyczny (2000), zaś A. Salmond pisze, że szereg metafor występuje u podstaw studiów antropologicznych (1982). D.E. Cooper wskazuje, że metafora stanowi „wszechobecny składnik mowy” (1986). O. Jäkel postuluje: „Używanie, rozumienie i tworzenie metafor musi uchodzić za element ogólnej kompetencji językowej” (Jäkel 2003: 21).

W tym miejscu należy podkreślić, że metafora spełnia dwie ważne funkcje: wyjaśniającą oraz ułatwiającą zrozumienie (Jäkel 2003: 33–34, 44). Istota metafory to „rozumienie i doświadczenie pewnego rodzaju rzeczy w terminach innej rzeczy” (Lakoff, Johnson 1988: 27), innymi słowy „dostarczanie częściowego zrozumienia jakiegoś rodzaju doświadczenia w terminach innego rodzaju doświadczenia” (Lakoff, Johnson 1988: 182), „interpretowanie

określonej sytuacji w kategoriach czegoś innego” (Taylor 1995: 5). Zwróćmy uwagę na kilka wybranych metafor, w których ujawnia się rozumienie i doświadczanie RADOŚCI w terminach innego typu bytów, doświadczeń: RADOŚĆ TO WODA, RADOŚĆ TO TEMPERATURA (CIEPŁO) PŁYNU W POJEMNIKU, RADOŚĆ TO POWIETRZE (PARA/GAZ), RADOŚĆ TO OGIEŃ, RADOŚĆ TO SIŁA NISZCZĄCA, RADOŚĆ TO CHOROBA ZAKAŻNA, RADOŚĆ TO SZALEŃSTWO, RADOŚĆ TO WALKA (Nowakowska-Kempna 2000: 212–245). Pamiętajmy, że pewne kwestie, obszary stają się dostępne, możliwe do zrozumienia tylko dzięki metaforze. Wymieńmy tu jeszcze chociażby pojęcie miłości, kwestie metafizyczne. I.A. Richards zwracał uwagę, że metafora ma duże znaczenie w myśleniu abstrakcyjnym (1950). G. Lakoff tłumaczy: „Metafora jest podstawowym mechanizmem, dzięki któremu rozumiemy abstrakcyjne pojęcia oraz dokonujemy abstrakcyjnego rozumowania. Większość treści, od najbardziej przyziemnych po najbardziej zawile teorie naukowe, można zrozumieć wyłącznie przez metaforę” (Lakoff 1993: 244). Prawdziwa jest więc teza traktująca o niezbędności metafory.

Opisując metafory, kognitywiści niejednokrotnie używają pojęć ‘domena’, ‘domena źródłowa’, ‘domena docelowa’. Co prawda terminy te nie pojawiły się jeszcze w książce Lakoffa, Johnsona (1988). Odnajdujemy je dopiero w innej pracy Lakoffa (1987). Wystąpiło tu również pojęcie rzutowania. G. Lakoff wskazywał: „Każda metafora posiada domenę źródłową, domenę docelową oraz rzutowanie od źródła do celu” (Lakoff 1987: 276). M. Johnson pisał: „Metafora, w tego rodzaju ‘empirycznym’ rozumieniu, jest procesem, przy pomocy którego pojmujemy i strukturyzujemy daną domenę doświadczeń w kategoriach innej domeny odmiennego rodzaju” (Johnson 1987: 15). Terminy ‘domena’, ‘domena źródłowa’, ‘domena docelowa’ w Polsce spopularyzowane zostały także dzięki pracom R.W. Langackera (1993, 2009). Sądzę, że zasadne będzie tu przytoczenie definicji wskazanych terminów tego badacza. Langacker tłumaczył: „domena kognitywna odpowiada temu, co inni nazywają ramą lub idealizacyjnym modelem kognitywnym. Wiąże się ona także z takimi pojęciami jak ‘skrypty’, ‘model potoczny’ czy też ‘schemat’. Domena kognitywna jest rodzajem doświadczenia, prostym pojęciem, pojęciowym złożeniem, całym złożonym systemem wiedzy, czasem doświadczeniem zmysłowym” (Langacker 1993: 18). Natomiast domena źródłowa „w odniesieniu do metafory jest to domena, która jest bazą kształtującą inną domenę” (1993: 164), a domena docelowa „w odniesieniu do metafory jest to domena ukształtowana przez inną domenę” (1993: 164). Przykładem niech będą metafory MIŁOŚĆ TO PODRÓŻ oraz ŻYCIE TO GRA HAZARDOWA. W pierwszym przypadku domenę docelową MIŁOŚĆ pojmuje się w terminach domeny źródłowej PODRÓŻ. W drugim domena źródłowa GRA HAZARDOWA kształtuje domenę docelową ŻYCIE. W procesie metaforyzacji zachodzi projekcja domeny źródłowej na domenę docelową.

Z. Kövecses wskazywał: „Połączenia między domenami pojawiają się, ponieważ wykazują ogólne podobieństwo strukturalne lub korelują w naszym doświadczeniu” (Kövecses 2011: 197). Na przykład u podstaw metafory PRZYWIĄZANIE TO CIEPŁO leży korelacja w doświadczaniu świata. Gdy jesteśmy przytulani, odczuwamy fizyczną bliskość drugiego człowieka, to wytwarza się ciepło sprawiające nam przyjemność, co może prowadzić do powstania przywiązania.

W wielu tekstach dotyczących opisywanej koncepcji metafory pojawia się pojęcie modeli kognitywnych. Co prawda nie wystąpiło ono jeszcze w pracy Lakoffa, Johnsona (1988), ale już w kolejnej książce Lakoff pisał: „[...] organizujemy naszą wiedzę za pomocą struktur zwanych *wyidealizowane modele poznawcze*, w skrócie ICM. [...] Każdy ICM to złożona, ustrukturyzowana całość, gestalt” (Lakoff 1987: 68). Badacz twierdzi, że metafory pojęciowe występują nie tylko pojedynczo, ale niejednokrotnie tworzą złożone związki strukturalne. Oto jak przedstawia tę kwestię O. Jäkel: „Metafory pojęciowe częstokroć tworzą spójne modele kognitywne: złożone struktury organizacji wiedzy, posiadające charakter postaciowy, będące pragmatycznymi uproszczeniami bardziej złożonej rzeczywistości” (Jäkel 2003: 43). A. Kominek tłumaczy: „ICM-y można [...] rozumieć jako uwarunkowane kulturowo wzorce objaśniające świat, zawarte w wyrażeniach metaforycznych” (Kominek 2009: 31–32). Przykładem mogą być chociażby wyidealizowane modele kognitywne pojęcia ‘miłość’ i ‘love’ opisane przez A. Zwierzyńską (1992). Warto tu również zwrócić uwagę na przedstawiony przez Jäkela wyidealizowany model kognitywny „potocznej teorii umysłu”: AKTYWNOŚĆ UMYSŁOWA TO MANIPULACJA (Jäkela 2003: 167–208).

W pracach wielu językoznawców kognitywnych pojawia się teza o jednokierunkowości metaforycznych odwzorowań. Badacze dowodzą, że w procesie metaforyzacji domeny źródłowe, które nadają strukturę innym domenom, są zazwyczaj bardziej konkretne, wyraźniej zarysowane, bardziej ustrukturyzowane, często doświadczane za pomocą zmysłów, zaś domeny docelowe są bardziej abstrakcyjne, mniej wyraźnie zarysowane, nie ustrukturyzowane. G. Lakoff, M. Johnson podkreślają: „[...] najczęściej konceptualizujemy zjawiska niefizyczne w terminach fizycznych – to znaczy, konceptualizujemy zjawiska mniej wyraźnie zarysowane za pośrednictwem zjawisk bardziej wyraźnie zarysowanych” (Lakoff, Johnson 1988: 84). G. Lakoff wskazuje: „Metafora pozwala nam zrozumieć stosunkowo abstrakcyjną lub z natury nie ustrukturyzowaną treść w kategoriach treści bardziej konkretnej lub przynajmniej bardziej ustrukturyzowanej” (Lakoff 1993: 245). J.R. Taylor tłumaczy: „Metafora [...] polega na rzutowaniu struktury logicznej jednej domeny (zazwyczaj, lecz nie zawsze, domeny bardziej konkretnej) na drugą (zwykle bardziej abstrakcyjną) domenę” (Taylor 2001: 194). Z. Kövecses pisze o tym w następujący sposób: „Metafory składają się z domeny źródłowej (B) oraz domeny docelowej (A), przy czym pierwsza z domen jest bliższa fizycznemu doświadczeniu, druga natomiast jest dziedziną o bardziej abstrakcyjnym charakterze” (Kövecses 2011: 178). Opisywany kierunek konceptualizacji ujawnia się chociażby w przypadku metafor: CZAS TO PRZEDMIOT RUCHOMY, MYŚLENIE TO JEDZENIE, PROCESY EMOCJONALNE TO JEDZENIE.

Omawiając kognitywną koncepcję metafory G. Lakoffa i M. Johnsona, należy także zwrócić uwagę na hipotezę inwariancji autorstwa Lakoffa, przedstawioną w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Badacz pisze: „Odwzorowanie metaforyczne zachowuje kognitywną typologię [tj. strukturę schematów wyobraźniowych] dziedziny źródłowej w sposób zgodny z inherentnymi właściwościami dziedziny docelowej” (Lakoff 1990: 54). Językoznawca podkreśla: „To, co zostaje odwzorowane, zachowuje strukturę obrazowo-schematyczną, chociaż nie cała struktura obrazowo-schematyczna musi być odwzorowana. Także wszystkie formy abstrakcyjnego wnioskowania, wszystkie elementy

odwzorowań obrazu, jak również cała struktura poziomu „typologiczno-kategorialnego”, powstają na mocy hipotezy inwariancji” (Lakoff 1990: 54)². Zatem zgodnie z tą zasadą w procesie metaforyzacji następuje przeniesienie struktury schematów wyobrażeniowych z domeny źródłowej do domeny docelowej. Podajmy tu przedstawiony przez Lakoffa przykład odwzorowywania schematu POJEMNIKA – elementy zewnętrzne zostaną odwzorowane na elementy zewnętrzne, wewnętrzne na wewnętrzne, granice na granice itd.

W podanej powyżej hipotezie inwariancji autorstwa Lakoffa pojawiło się pojęcie schematu wyobrażeniowego. Charakteryzowane jest ono także przez wielu innych językoznawców kognitywnych. M. Johnson tak opisuje istotę schematu wyobrażeniowego: „Schemat wyobrażeniowy jest powracającym, dynamicznym wzorcem naszych percepcyjnych interakcji oraz programów motorycznych, nadającym naszemu doświadczeniu spójność i strukturę” (Johnson 1987: 14). Badacz tłumaczy: „[...] schematy wyobrażeniowe działają na płaszczyźnie organizacji umysłowej, która znajduje się między abstrakcyjnymi strukturami propozycjonalnymi z jednej strony, a określonymi, konkretnymi obrazami z drugiej” (Johnson 1987: 29). Johnson wyróżnił następujące podstawowe przedpojęciowe schematy wyobrażeniowe³: PRZEDMIOTU, POJEMNIKA, POWIERZCHNI, KONTAKTU, POŁĄCZENIA, ROZŁĄCZENIA, PRZYSTAWANIA, BLOKADY, PRZYCIĄGANIA, PRZECIWSIŁY, RÓWNOWAGI, ZGROMADZENIA, PRZYMUSU, NARZUCENIA, UMOŻLIWIENIA, USUNIĘCIA, SPORU, PROCESU, POWTARZANIA, CYKLU, OGNIWA, SKALI. Znalazły się tu również schematy: ŚCIEŻKA–ŹRÓDŁO–CEL, CENTRUM–PERYFERIE, CZĘŚĆ–CAŁOŚĆ, PEŁNE–PUSTE, BLISKO–DALEKO, MASA–PRZEDMIOTY POLICZALNE (Johnson 1987: 126). R. Przybylska wyjaśnia: „Schemat wyobrażeniowy to po prostu spójne, względnie proste wyobrażenie reprezentujące na pewnym poziomie abstrakcji wycinek rzeczywistości. Stanowi ono syntezę danych zmysłowych, wśród których najważniejsze są aspekty wizualne, przestrzenne, kinestetyczne i motoryczne tego, co postrzegane. Opiera się na najwcześniejszych w rozwoju ontologicznym człowieka doświadczeniach i działaniach sensomotorycznych” (Przybylska 2004: 197). Schematy wyobrażeniowe to schematy aktywności mentalnej wyabstrahowane z codziennego doświadczenia somatycznego, struktury podstawowe, wyjściowe, które dają początek koncepcjom bardziej złożonym i bardziej abstrakcyjnym.

Językoznawcy kognitywni zwracają także uwagę na efekt ogniskujący właściwy dla procesu metaforyzacji, na cząstkowość odwzorowania metaforycznego. Lakoff, Johnson tłumaczą: „[...] metafory [...] wybierają zakres doświadczeń poprzez uwypuklenie, tłumienie i ukrywanie” (Lakoff, Johnson 1988: 180). Badacze dowodzą: „Pozwalając nam skupić uwagę na jakimś aspekcie pojęcia [...], pojęcie metaforyczne uniemożliwi nam jednoczesne skupienie uwagi na innych aspektach nie mających związku z daną metaforą. [...] Metaforyczność pojęć jest z natury rzeczy cząstkowa i znajduje odzwierciedlenie w leksyce danego języka, co obejmuje także słownik frazeologiczny” (1988: 32, 77). Oto jak kwestię tę ujmuje R. Przybylska: „Przedmiot (lub relacja) z domeny źródłowej

² Por. Turewicz 1994: 97.

³ Badacz zastrzegł, że nie jest to pełna lista schematów wyobrażeniowych.

podlega konceptualnej obróbce, w toku której tylko pewne wybrane aspekty relacji zostają wyakcentowane i odwzorowane w domenie docelowej, tej, w której mówimy o znaczeniu przenośnym wyrażenia” (Przybylska 2002: 199). Z. Kövecses podkreśla: „Ważną cechą teorii metafor pojęciowych jest to, że w tworzeniu metafory uczestniczą jedynie określone aspekty domeny źródłowej albo docelowej. [...] Uznanie, że metaforę pojęciową można przedstawić jako A TO B, nie pociąga ze sobą jednocześnie założenia, iż w procesie tym uczestniczy całe pojęcie A i całe B, a znaczy, że biorą w nim udział tylko ich wybrane aspekty. [...] Wykorzystywane są wyłącznie wybrane aspekty domeny źródłowej, a podkreśleniu podlegają jedynie niektóre aspekty domeny docelowej” (Kövecses 2011: 188). Przykładem niech będzie metafora TEORIA TO BUDYNEK, w przypadku której użytkowane są tylko niektóre aspekty budynku: proces budowania, pewne elementy struktury budynku oraz jego wytrzymałość, zaś podkreślane są następujące aspekty teorii: konstruowanie teorii, określone części struktury oraz siła. Ze struktury budynku wykorzystany jest tu fundament, zrąb, natomiast nie są użytkowane na przykład takie części, jak: dach, pokoje, okna, drzwi, klatki schodowe, korytarze itp.

W przypadku metafory istotna jest także teza o jej kreatywnym potencjale. Bogactwa semantycznego metafory pojęciowej nie można oddać w pełni w dosłownej parafrazie. M. Johnson pisze: „Przynajmniej tam, gdzie ludzka konceptualizacja jest metaforyczna, nie istnieje dogłębny, podstawowy zestaw dosłownych propozycji, na które można by przełożyć metaforę” (Johnson 1987: 170). Metafora daje bogate, różnorodne możliwości konceptualizacji pewnych kwestii, obszarów. Przytoczmy chociażby kilka metafor, w których ujawniają się różne sposoby konceptualizacji GNIEWU: GNIEW TO CIECZ/WODA, GNIEW TO OGIEŃ, GNIEW TO BURZA Z PIORUNAMI, GNIEW TO WALKA, GNIEW TO CHOROBA, GNIEW TO DZIKIE, AGRESYWNE ZWIERZĘ (Nowakowska-Kempna 2000: 170–211)⁴. Lakoff, Johnson tłumaczą, że metafora może „dać nam dostęp do nowego rozumienia doświadczeń” (Lakoff, Johnson 1988: 167). O. Jäkel podkreśla: „Metafora potrafi nadać nową strukturę utartym wzorcom myślowym” (Jäkel 2003: 45). Badacz zwraca uwagę, że w nauce może ona spełniać funkcję heurystyczną (Jäkel 2003: 38, 45). Metafora może nawet tworzyć nową rzeczywistość. Lakoff, Johnson wyjaśniali: „Metafory mogą [...] stwarzać pewne realia, zwłaszcza realia społeczne” (Lakoff, Johnson 1988: 184). T.P. Krzeszowski podkreślał, że metafory mogą stawać się rzeczywistością (Krzeszowski 2002: 139–158). Lakoff, Johnson zwracali uwagę, że wiele metafor narzucają osoby mające władzę – polityczną, religijną, urzędową; istotne znaczenie mogą tu mieć środki masowego przekazu, reklama itp. (Lakoff, Johnson 1988: 188). Należy mieć na względzie fakt, że metafory mogą być wykorzystywane w celach perswazyjnych. Píše o tym m.in. Lakoff (2003: 29–47). Badacz wskazuje szereg metafor istniejących w języku typu: WOJNA TO POLITYKA, WOJNA TO BIZNES, WOJNA TO GRA, WOJNA TO OPERACJA MEDYCZNA itd., którymi posługiwano się w dyskursie politycznym w USA w 1990 roku w czasie przygotowań do wojny z Irakiem. Społeczeństwo amerykańskie nie uświadamiało sobie tego mechanizmu, ponadto wskazane metafory eksponowały aspekty akceptowane przez Amerykanów, dlatego też metafory te można

⁴ Por. też: Kövecses 1998: 104–137; Mikołajczuk 1996: 131–145; Mikołajczuk 1999.

było skutecznie wykorzystać w celu przekonania obywateli do planowanej wojny.

Opisując kognitywną koncepcję metafory Lakoffa, Johnsona, trzeba także zwrócić uwagę na rodzaje metafor pojęciowych wyróżnionych przez badaczy w pracy „*Metaphors We Live By*”. Są to metafory strukturalne, orientacyjne oraz ontologiczne. Z metaforami strukturalnymi mamy do czynienia wówczas, gdy „jedno pojęcie nadaje strukturę metaforyczną innemu pojęciu” (Lakoff, Johnson 1988: 36). Wymienić tu można chociażby metafory DZIAŁANIA EKONOMICZNE TO WALKA (ZBROJNA), ŻYCIE TO PODRÓŻ, MIŁOŚĆ TO OGIEŃ. W przypadku metafor orientacyjnych „cały system pojęć nadaje strukturę innemu systemowi” (Lakoff, Johnson 1988: 36), przy czym większość metafor orientacyjnych ma związek z odniesieniami przestrzennymi, m.in. góra–dół, przód–tył, centrum–peryferie itd. Przykładami mogą być tu metafory DOBRO TO GÓRA, ZŁO TO DÓŁ; ZDROWIE I ŻYCIE TO W GÓRĘ, CHOROBA I ŚMIERĆ TO W DÓŁ; PANOWANIE TO W GÓRĘ, BYĆ POD PANOWANIEM TO W DÓŁ. O metaforach ontologicznych mówimy wówczas, gdy pojmujemy „wydarzenia, czynności, uczucia, wyobrażenia itd. jako rzeczy i substancje” (Lakoff, Johnson 1988: 49). Oto przykłady: POGLĄDY, IDEE, TEORIE TO RZECZY; UMYŚL TO KRUCHY, ŁAMLIWY PRZEDMIOT, POLE WIDZENIA TO POJEMNIK. Wśród metafor ontologicznych wyróżnia się personifikacja. W tym przypadku byty, zjawiska ujmujemy jako istoty ludzkie, przypisujemy im właściwości, czynności typowe dla człowieka, por. chociażby metaforę GOSPODARKA, PRZEDSIĘBIORSTWO TO OSOBA.

Już w 1987 roku Lakoff zaproponował nową klasyfikację obejmującą metafory pojęciowe oparte bezpośrednio na schemacie wyobrażeniowym, odpowiedniki ontologiczne oraz odpowiedniki epistemologiczne (Lakoff 1987: 386 i in).

Bibliografia

- COOPER, D.E., 1986. *Metaphor*. Oxford: Basil Blackwell.
- EVANS, V., 2009. *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*. Przeł. M. Buchta, M. Cierpisz, J. Podhorecka i in. Kraków: Universitas.
- HOFFMAN, R.R., 1980. Metaphor in Science. In: Red. R.P. HONECK, R.R. HOFFMAN. *Cognition and figurative language*. Hillsdale-New Jersey: Erlbaum, 393–423.
- HOFFMAN, R.R., 1985. Some implications of metaphor for philosophy and psychology of science. In: Red. W. PAPROTTÉ, R. DIRVEN. *The Ubiquity of Metaphor: Metaphor in Language and Thought*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing company, 327–380.
- JÄKEL, O., 2003. *Metafory w abstrakcyjnych domenach dyskursu: Kognitywno-lingwistyczna analiza metaforycznych modeli aktywności umysłowej, gospodarki i nauki*. Przeł. M. Banaś, B. Dąg. Kraków: Universitas.
- JOHNSON, M., 1980. A Philosophical Perspective on the Problems of Metaphor. In: Red. R.P. HONECK, R.R. HOFFMAN. *Cognition and Figurative Language*. Hillsdale-New Jersey: Erlbaum, 47–67.
- JOHNSON, M., 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning*. Chicago-London: The University of Chicago Press.
- JOHNSON, M., 1992. Philosophical Implications of Cognitive Semantics. *Cognitive Linguistics*, 3–4, 345–366.
- KITTAY, E.F., 1987. *Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure*. Oxford: Oxford University Press.

- KOMINEK, A., 2009. *Metafory prawa moralnego w dyskursie religijno-etycznym: Studium lingwistyczno-kognitywne*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego.
- KÖVECSES, Z., 1988. *The language of Love*. Lewisburg: Bucknell UP.
- KÖVECSES, Z., 1998. Kognitywny model gniewu. Przeł. W. Kubiński, E. Modrzejewska. In: Red. W. KUBIŃSKI, R. KALISZ, E. MODRZEJEWSKA. *Językoznawstwo kognitywne: Wybór tekstów*. Gdańsk: Wydawnictwo UG, 104–137.
- KÖVECSES, Z., 2006. *Language, Mind and Culture: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- KÖVECSES, Z., 2011. *Język, umysł, kultura: Praktyczne wprowadzenie*. Przeł. A. Kowalcze-Pawlik, M. Buchta. Kraków: Universitas.
- KRASNOWOLSKI, A., 1905–1906. *Przenośnie mowy potocznej*. Cz. I–II. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta.
- KRZESZOWSKI, T.P., 2002. From target to source: Metaphors made real. In: Red. B. LEWANDOWSKA-TOMASZCZYK, K. TUREWICZ. *Cognitive Linguistics Today*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 139–158.
- LAKOFF, G., 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago-London: Chicago University Press.
- LAKOFF, G., 1990. The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image – Schemas? *Cognitive Linguistics*, 1, 39–74.
- LAKOFF, G., 1993. The Contemporary Theory of Metaphor. In: Red. A. ORTONY. *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 202–251.
- LAKOFF, G., 2003. Metafory i wojna: system metafor użyty, by usprawiedliwić wojnę w Zatoce Perskiej. Przeł. A. Wysocka. *Etnolingwistyka*, 15, 29–47.
- LAKOFF, G., 2011. *Kobiety, ogień i rzeczy niebezpieczne: Co kategorie mówią nam o umyśle*. Przeł. M. Buchta, A. Kotarba, A. Skucińska. Kraków: Universitas.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M., 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago-London: Chicago University Press.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M., 1988. *Metafory w naszym życiu*. Przeł. T.P. Krzeszowski. Warszawa: PWN.
- LAKOFF, G., NUNEZ, R., 2000. *Where Mathematics Comes From*. New York: Basic Books.
- LAKOFF, G., TURNER, M., 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago-London: Chicago University Press.
- LANGACKER, R.W., 1995. *Wykłady z gramatyki kognitywnej. Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1993*. Przeł. A. Głaz, H. Kardela, P. Twardzisz i in. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- LANGACKER, R.W., 2009. *Gramatyka kognitywna: Wprowadzenie*. Przeł. E. Tabakowska, A. Głaz, H. Kardela i in. Kraków: Universitas.
- LIBURA, A., 2000. *Wyobrażenia w języku: Leksykalne korelaty schematów wyobrażeniowych CEN-TRUM – PERYFERIE i SIŁY*. Wrocław: Wydawnictwo UWr.
- MIKOŁAJCZUK, A., 1996. Kognitywny obraz gniewu we współczesnej polszczyźnie. *Etnolingwistyka*, 8, 131–145.
- MIKOŁAJCZUK, A., 1999. *Gniew we współczesnym języku polskim: Analiza semantyczna*. Warszawa: Wydawnictwo Energeia.
- NOWAKOWSKA-KEMPNA, I., 2000. *Konceptualizacja uczuć w języku polskim. Część II: Data*. Warszawa: Wydawnictwo WSP, TWP.
- POŁOWNIAK-WAWRZONEK, D., 2008. *Zwiazki frazeologiczne współczesnego języka polskiego motywowane sytuacją walki (zbrojnej)*. Kielce: Wydawnictwo AŚ.
- PRZYBYLSKA, R., 2002. *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: Universitas.
- PRZYBYLSKA, R., 2004. Schematy wyobrażeniowe jako narzędzie analizy semantycznej. In: Red. H. KUREK, J. LABOCHA. *Studia Linguistica: Danutae Wesolowska oblata*. Kraków: Universitas, 195–205.

- RICHARDS, I.A., 1950. *The Philosophy of Rhetoric*. New York-Oxford: Oxford University Press.
- SALMOND, A., 1982. Theoretical landscapes: On cross-cultural conceptions of knowledge. In: Red. D. PARKIN. *Semantic Anthropology*. London: Academic Press, 65–87.
- SKORUPKA, S., 1989. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. T. II. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- TAYLOR, J.R., 1995. On Construing the World. In: Red. J.R. TAYLOR, R.E. MACLAURY. *Language and the Cognitive Construal of the World*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1–21.
- TAYLOR, J.R., 2001. *Kategoryzacja w języku: Prototypy w teorii językoznawczej*. Przeł. A. Skucińska. Kraków: Universitas.
- TOKARSKI, R., 1990. Językowy obraz świata w metaforach potocznych. In: Red. J. BARTMIŃSKI. *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 69–86.
- TUREWICZ, K., 1994. Przekład a tak zwana hipoteza inwariancji. In: Red. H. KARDELA. *Podstawy gramatyki kognitywnej*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Semiotyczne.
- ZWIERZYŃSKA, A., 1992. Wyidealizowane modele kognitywne pojęcia ‘miłość’ i ‘love’ przedstawionego w przysłowiaach polskich i angielskich – porównanie. In: Red. I. NOWAKOWSKA-KEMPNA. *Język a kultura*. T. 8. *Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej*. Wrocław: Wydawnictwo „Wiedza o Kulturze” Fundacji dla UW, 91–112.

Dorota Połowniak-Wawrzonek

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: semantics, phraseology

METAPHOR IN COGNITIVE APPROACH

Summary

The article presents issues relevant to the cognitive theory of metaphor developed by G. Lakoff and M. Johnson. The researchers suggest that metaphors are common. They are rooted in the experience, important in the perception of the world, thinking, acting, as revealed in the language. The metaphor of language is a reflection of a conceptual metaphor. Lakoff and Johnson point out that the metaphor of language occurs in the texts of various types, from the colloquial language to the specialist language. A metaphor carries out two important functions: explaining and facilitating understanding. It enables a partial understanding of some kind of experience in terms of another type of beings and experiences. Some issues such as the concept of love, metaphysical issues, become possible to understand only through metaphor. Thus, the thesis, which treats about necessity of metaphor, is significant. In the process of metaphorical cognition, there is a projection, which takes the source domain to the target domain. A thesis about invariant is important here. Metaphorical mapping is partial. At the root metaphor is structural similarity between domains or their correlations in our experience. Conceptual metaphors can create complex structural relationships. In the case of metaphor the thesis of one-way metaphorical mappings is as important as the thesis about her creative potential. Prominent semantics of conceptual metaphor cannot give full meaning in the literal paraphrase. Among the conceptual metaphors structural metaphors, orientation and ontological metaphors are characterized.

KEY WORDS: cognitivism, metaphor.

Dorota Polowniak-Wawrzonek

Jano Kochanovskio universitetas Kielcuose, Lenkija

Moksliniai interesai: semantika, frazeologija

METAFORA KOGNITYVINIU POŽIŪRIU

Santrauka

Šiame straipsnyje pristatomi klausimai, susiję su kognityvine metaforų teorija, išplėtota G. Lakoffo ir M. Johnsono. Mokslininkai teigia, kad metaforos yra bendros. Kaip rodo kalba, jos kyla iš patirties, svarbios suvokiant pasaulį, mąstant ir veikiant. Kalbinė metafora yra konceptualiosios metaforos atspindys. Kaip teigia Lakoffas ir Johnsonas, kalbinė metafora aptinkama įvairiuose, tiek šnekamąja, tiek specializuota kalba parašytuose tekstuose. Ji atlieka dvi funkcijas: aiškinamąją ir palengvinančią suvokimą. Metafora leidžia iš dalies suvokti tam tikrą patirtį per kitas būtybes ir patirtis. Tik ji padeda suvokti tam tikrus dalykus, pvz., meilės sąvoką, metafizinius klausimus. Taigi metaforų reikmę nagrinėjantis darbas yra itin svarbus. Suvokiant metaforiškai, pirminis šaltinis perkeliamas į tikslinę sritį. Čia reikšmingas nekintamumą nagrinėjantis darbas. Metaforų žemėlapių sudarymas vyksta tik iš dalies. Visų pirma, metafora yra struktūrinis panašumas tarp sričių ar jų sąsajų, išryškinamų per mūsų patirtį. Konceptualiosios metaforos gali išvystyti sudėtingus struktūrinius santykius. Kalbant apie metaforą, veikalas apie vienkryptį metaforų žemėlapių braižymą yra reikšmingas kaip ir darbas apie metaforos kūrybinį potencialą. Gausi konceptualiųjų metaforų semantika negali pilnai perteikti reikšmės per tiesioginę parafrazę. Prie konceptualiųjų metaforų yra priskiriamos struktūrinės, orientacinės ir ontologinės metaforos.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kognityvizmas, metafora.

Gauta 2014 04 15

Priimta publikuoti 2014 08 11